

Allah'ın sıfatları ve isimleri

Allah'a iman etmek, onun zatı ile birlikte sıfatlarını bilip o şekilde inanmak demektir. Zatı ile sıfatları birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Ancak doğrudan zatını idrak etmemiz mümkün olmadığı için sıfatlarını anlamak sureti ile o sıfatların sahibini anlayabiliriz.

Göz ve aklın da belli bir sınırı vardır, sınırsız değildir. Sınırlı bir göz ve akıl ile sınırsız olan Allah'ın zatını anlamak imkân haricidir. O zaman Allah nasıl anlaşılacak ve nasıl iman edilecek? Bize verilen sıfatların küçük ölçeklerine bakarak o sınırsız sıfatları anlamaya çalışacağız. Biz Allah'ı, sıfatlarının tecellileri ile bilip iman etmek durumundayız. Sıfatlarını anlayarak varlığını bilebiliriz.

"Gözler O'nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder. O, eşyayı hakkıyla bilen ve her şeyden haberdar olandır." (En'am, 6/103)

Ziya Paşa bu durumu gayet veciz bir şekilde şöyle ifade etmektedir:

*"İdrak-i meali bu küçük akla gerekmez
Zira bu terazi bu kadar sıkleti çekmez"*

Allah'ın sıfatları, zâtî ve sübûtî sıfatlar olmak üzere iki grupta toplanmaktadır.

1- ZÂTİ SIFATLARI

Allah'ın zati sıfatları, sadece kendi zatına özeldir. Başkalarında bulunmaz ve zatından ise asla ayrılmaz. Bu sıfatlar şunlardır:

- Vücut. Allah'ın var olmasıdır. Varlığının kendisinden ve vacip olmasıdır. Var olmak için başka birisine ihtiyacı olmamasıdır.
- Kıdem. Allah'ın varlığının başlangıcı yoktur. Hiçbir şey yok iken o var idi.
- Beka: Allah'ın varlığının sonu yoktur. O bakidir.
- Vahdaniyet: Allah'ın bir ve tek olmasıdır. Eşi, ortağı ve benzeri yoktur.

e) Muhalefetün lil havadis: Sonradan olan hiçbir varlığa benzemez.

f) Kıyam bi nefsihi: Varlığı kendisindedir. Başka birisine ihtiyacı yoktur.

2- SÜBUTİ SIFATLARI

Allah'ın sübûtî sıfatları, kendisinde sınırsız ve sonsuzdur. Ancak sınırlı bir şekilde bu sıfatların varlıklarda numuneleri vardır. Bu sınırlı ölçeklerle onun sınırsız sıfatları anlaşılacaktır. Allah'ın insanlara ihsan ettiği "emanet" in (Ahzap, 33/72) bir manası da insana verilen enaniyet ve sahiplik duygusudur. Rububiyeti anlamak üzere bir ölçü birimi olarak verilmiştir. İnsana verilen enaniyet yani benlik ve sahiplik duygusunun mahiyeti vehmidir. Sahipliği ve malikiyeti hayalidir. Varlığı bir şeyi tamamıyla yüklenmeye kâfi değildir. Ancak özelliği ısı ölçen bir alet gibi "Vâcibü'l-Vücuda rububiyetine âit sıfât-ı mutlaka-i muhitayı bilmek için bir mizan vazifesini görüyor.

"Eğer insan benliğine mizan nazarıyla bakarsa, kâinattan zihnine akıp gelen âfakî malûmatı kendi malûmatıyla, tasarrufat ve sıfât-ı ilâhiyeyi de kendi sıfâtıyla tasdik eder." (Mesnevi-i Nuriye, s. 260)

a) Hayat: Allah'ın hayat sahibi ve diri olmasıdır. Hayatının başlangıcı ve sonu yoktur. Varlıkların hayatını yaratan odur. Bizim için var olan, hayatın zıddı olarak bilinen ölüm, onun için yoktur. Yarattığı varlıklara da hayat vermiştir, ancak sonlu ve sınırlıdır.

b) İlim: Olmuş ve olacak her şeyi bilmesidir. Onun ilmi sınırsız ve sonsuzdur. İlminde artma ve eksilme olmaz. Geçmişte ve gelecekte olmuş veya olacak olan şeyleri bilir. Onda cehalet, unutmama ve gaflet olmaz. Varlıkların ilimleri ise sınırlıdır, cehalet, gaflet ve unutmama vardır.

c) Semî': Allah'ın her şeyi işitmesidir. Allah her şeyi işitir. Gizli ve açık her şeyi işitir. Bizim işitmemizdeki gibi işitme organına ihtiyacı yoktur. Uzak, yakın, gizli, açık her şeyi işitir. Kimsenin duymayacağı şekildeki içimizden seslendirdiğimizi, hayalimizden geçirdiklerimizi bile işitir. Aynı anda bütün varlıkların seslerini işitir. Biri diğerine mani olmaz. Varlıkların işitmesi ise sınırlıdır.

d) Basar: Allah'ın her şeyi görmesidir. Bizim gibi görme vasıtalarına ihtiyacı olmadan görür. Açık, gizli, aydınlık, karanlık, uzak, yakın fark etmez hepsini görür. Bütün varlıkları aynı anda görür. Biri diğerine mani olmaz. Varlıkların görmesi ise sınırlıdır.

e) İrade: Dilemesidir. Meydana gelecek her şeyi, kendi hür iradesi ile dilemesidir. İradesinde hürdür. Hiçbir sınırlama yoktur. Kâinatta cereyan eden olayların tamamı Allah'ın iradesiyle gerçekleşir. O'nun iradesi olmadan hiçbir şey meydana gelemez. O dilediğini yapar ve yapmaya gücü yeter. Mülkün sahibi odur, mülkünde dilediğini yapar. Kulların iradesi ise, Allah'ın imkân ve güç verdiği kadarı ile sınırlıdır.

f) Kudret: Allah'ın her şeye gücü yeter. Onun gücü sınırsızdır. Gücü, kendisindedir. Bir başkasının gücüne ihtiyacı yoktur. Gücünün sınırı yoktur. Onun gücü karşısında, az, çok, büyük, küçük, gizli, açık, uzak, yakın farkı yoktur. Varlıkların güç ve kudreti ise sınırlıdır.

g) Kelam: Allah'ın konuşmasıdır. Sese, harfe, konuşma organlarına ihtiyacı olmaksızın konuşmasıdır. Bizim konuşmamız gibi vasıtalara ihtiyacı yoktur.

h) Tekvin: Allah'ın istediğini, dilediği şekilde yaratmasıdır. Yaratma konusunda hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Dilediğini dilediği şekilde yaratır. Büyük, küçük, az, çok fark etmez. Yaratmasının sınırı yoktur, yaratırken sebeplere ve bir şeye ihtiyacı da yoktur. Dilediğini dilediği şekilde yaratır. İnsanlar da bazı şeyleri yapabilir, ancak onlar var olanları bir araya getirerek yapabilir. Yapabildikleri de sınırlıdır.

Allah'ın sıfatları, zatının lâzime-i zarurîyesidir. Ondaki ayrılması düşünülemez. Burada Bediüzzaman'ın kudret sıfatı ile ilgili bir tahliline bakacağız. Kudret özelinde yapılan bu tahlil bütün sıfatlar için bir misal olarak ifade edilecektir.

“Kudret-i Ezeliye, Zât-ı Akdes-i İlâhiyenin lâzime-i zaruriye-i zâtiyesidir. Yani, bizzarure Zâtın lâzimesidir; hiçbir cihet-i infikâki olamaz. Öyle ise, kudretin zıddı olan acz, o kudreti istilzam eden Zâta bilbedâhe âriz olamaz. Çünkü, o halde cem-i zıddeyn lâzım gelir. (Sözler, s. 711)

Bu cümleleri ve devamını günümüz insanının anlayacağı şekilde şöyle ifade edebiliriz: Allah’ın kudret sıfatı zatından ayrılmayan, zatında bulunması vacip olan bir sıfattır. Kudret zatına vacip ise kudretin zıddı olan acizlik o Zâta karışamaz ve müdahale edemez. Bir zat hem sonsuz bir kudret sahibi hem de âciz olamaz. O zaman cem-i zıddeyn, yani iki zıddın aynı anda, aynı zatta bulunması düşünülmüş olur ki bu mümkün değildir.

Madem âcizlik Cenab-ı Hakka arız olamaz, O’nun zaruri lazımı olan kudrete acizlik karışamaz. Madem kudretin içine acizlik giremez, o zaman gayet bedihi olarak anlaşılır ki, Cenab-ı Hakkın kudretinde mertebeler olamaz. Çünkü bir şeydeki varlık mertebeleri, o şeyin zıtlarının ona dahil olup karışması ile meydana gelirler. Sıcaklıktaki mertebeler, soğuşun ona karışması ile ortaya çıkmaktadır. Güzellikteki dereceler, çirkinliğin ona karışması ile meydana gelmektedirler.

Ancak mümkünatta hakiki ve tabii lüzum-u zâti olmadığından zıtlar birbiri içine girebilmiştir. Bundan da mertebeler meydana gelmiştir. Bundan da “ihtilafât” ve “tagayyürât-ı âlem” neş’et etmiştir.

Madem ki Cenab-ı Hakkın kudretinde mertebeler yoktur, o zaman “maktûrât”ın da kudrete nisbetleri bir olur. En büyük ve en küçük müsavi olur, zerreler yıldızlara emsal olurlar.

“Bütün haşr-i beşer birtek nefsin ihyâsı gibi, bir baharın icadı birtek çiçeğin sun’u gibi o kudrete kolay gelir.” (Sözler, s. 711-712)

3- ALLAH’IN İSİMLERİ

“En güzel isimler Allah’ındır. O hâlde O’na o güzel isimlerle dua edin...” (A’râf, 7/180)

Kur’an-ı Kerimin birçok ayetinde bu güzel isimler geçmektedir. Birçok ayetin sonları bunlarla örülüdür. Ayrıca bazı hadislerde de Allah’ın **doksan dokuz isminden** haber verilmektedir. (Buharî, Tavihd, 12; Müslim, Zıkr, 5-6, Tirmizî, Daavat,82) Bu isimlerden her biri bir veya birkaç sığata delalet etmektedir. Bunlar ancak Kur’an ve sünnet esas alınarak belirlenebilir. Mesela Alîm ismi, ilim sıfatına, Kadîr ismi kudret sıfatına, Rahman ismi rahmet sıfatına delalet etmektedir.

Allah ismi, Cenâb-ı Hakk’ın has ismidir. Bu itibarla diğler isimlerin ifade ettiği bütün güzel vasıfları ve İlâhî sıfatları içine alır. Diğler isimler ise, yalnız kendi manalarına delâlet ederler. Bu bakımdan Allah isminin yerini hiçbir isim tutamaz. (İşârâtü’l-İ’caz, s. 34) Bu isim, Allah’tan başkasına mecazen dahi olsa verilemez. Diğler isimlerinden bazılarının, Allah’tan başkasına isim olarak verilmesi caizdir.

“Ve keza, Allah kelimesi de, nefiyden sonra sıfatlarla beraber düşünülür. Binaenaleyh Lâ ilâhe illâllah kelâmı, Esmâ-i Hüsnânın adedince kelâmı tazammun ediyor. Bu itibarla, şu kelime-i tevhid kelâmı, delâlet ettiği sıfatlar itibarıyla bir kelâm iken bin kelâm oluyor: Lâ hâlîka illâllah, lâ fâtıra, lâ râzıka, lâ kaysûme illâllah gibi... Binaenaleyh, terakki etmiş olan zâkir bir zât, bu kelâmı söylerken içindeki binlerce kelâmı söylemiş oluyor.” (Mesnevi-i Nuriye, s. 306)

“Kâinatı müştetilâtıyla beraber içine alan pek geniş bir merhamet görünüyor. Bu merhamet, rahmet, hikmet, inayet, in’am gibi çok sıfatları tazammun ediyor. Bu sıfatlar, bir Rahmân-ı Rahîmin vücub-u vücuduna şehadet eder. Çünkü sıfat mevsufsuz olamaz.” (Mesnevi-i Nuriye, s. 83)

Bediuzzaman, Allah’ın isim ve sıfatların müsemma ve mevsufundan ayıramayacağını, ayrı düşünölemeyeceğini açık bir şekilde ifade etmektedir. Bazı sapık fırkaların iddia ettiği gibi isim ve müsemmanın farklı iki varlık gibi düşünömesinin mümkün olmadığını söylemektedir.

“Umum kâinattaki umum kemâlât, bir Zât-ı Zülcelâlin kemâlinin âyâtıdır ve cemâlinin işârâtıdır. Belki, hakikî kemâline nisbeten bütün kâinattaki hüsün ve kemâl ve cemâl, zayıf bir gölgedir.” (Sözler, s. 843)

Bunu da bir misalle açıklamaktadır.

Muhteşem, harika sanatlarla müzeyyen bir saray bir ustalığa, bir dülgerlik sanatına delalet eder. Eserdeki mükemmellik, fiilin kemalinden meydana gelir. Bir fiil olan mükemmel bir dülgerlik ve nakkaşlık, mükemmel bir ustaya, bir mühendise, “nakkâş” ve “musavvir” gibi ünvan ve isimleriyle delalet eder. Mükemmel olan o isimler, ustanın ve nakkaşın sanatkarane sıfatına delalet ederler. Sıfatın kemali, ustanın kabiliyet ve istidadının kemaline delalet eder. “Ve o kemâl-i istidat ve kabiliyet, bizzarure, o ustanın kemâl-i zâtına ve ulviyet-i mahiyetine delâlet eder.” (Sözler, s. 843)

Şu muhteşem kâinata başını kaldırıp bakan her insan **“Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak ile yarattık.” (Hicr, 18/85)** ayetinin ihtişamını gözleri ile görecek ve akılları ile hissedecektir.

“Ve keza, herbir zîhayat, çok isim ve sıfatların tecellisine mazhardır. Meselâ, bir zîhayat vücuda geldiğinde Bâri isminin cilvesine, teşekkülünde Musavvir sıfatının cilvesine, gıdalandığı zaman Rezzak isminin cilvesine, hastalıktan şifa bulduğunda, Şâfi isminin tecellisine, ve hâkezâ, tesirde mütesanit, âsârda mütehalif, çok sıfat ve isimlere mazhardır. Bu sıfatların ve isimlerin hedefleri bir olduğundan, elbette müsemmaları da bir olur. (Mesnevi-i Nuriye, s. 78)

Kur’an-ı Kerimin birçok ayetinde Allah kendini “ism-i tafdil” sığası ile tanıtmaktadır. Mesela, “Yaratanların en güzeli olan Allah’ın şânı ne yücedir!” (Mü’minûn, 23/14) Bu şekildeki tanıtılardan sıfatlarının ortakları olduğu şeklinde bir anlayış çıkmaz, çıkmamalı. Sebebini de şu şekilde ifade etmektedir.

Cenâb-ı Hakk’ın “A’lem, Ekber, Erham, Ahsen” gibi isim, sıfat ve fillerinde kullanılan ism-i tafdil, tevhit anlayışına noksanlık getirecek bir durum değildir. Çünkü buralarda Allah’a ortak olacak bir “mevsuftan” bahsedilmemektedir. Buralarda ifade edilenler, “İzzet-i İlâhiyeye” zıt değildir. “Çünkü, maksat, sıfât ve ef’âl-i İlâhiye ile mahlûkatın sıfât ve ef’âli arasında bir muvazene yapmak değildir. Yani, ikisini bir seviyede tuttuktan sonra, bunu ona tafdil etmek değildir ki, sıfât-ı İlâhiyeye bir naks olsun.

“Evet, masnuattaki kemâlât, Cenâb-ı Hakkın kemâlinden in’ikâs eden bir gölge olduğuna nazaran, masnuat, sıfât-ı İlâhiye ile muvazene hakkına malik değildir.” (Mesnevi-i Nuriye, s. 305)

Yaratıcı sıfatının mahlûkata bakan değişik mertebeleri vardır. Her varlığa ayrı bir yaratma ile tecelli etmektedir. Buna göre her varlığı, kendisine verilecek olan yaratma özelliğinin en güzelinde yarattığını ifade etmektedir. İhtimaller içinden en güzeli ile yaratmaktadır. Varlıkların nevilerine bakmakta ve onları en güzel şekilde yaratmaktadır.

Zahiri nazara göre Allah yaratmasına perdeler koymuştur. Şu şahadet âleminde “Hakîm” isminin gereği olarak her şey bir sebebe bağlı olarak meydana gelmektedir. Bu durum yaratmanın bize bakan yönüdür. Halbuki Allah’ın yaratması bunun daha ötesinde ve daha güzeldir.

“İşte, ehadiyet sırrıyla, doğrudan doğruya olan ihsanı ve icadı ve kibriyâsı ise, vesait ve esbabın mezâhiriyle görünen âsâr-ı ihsanından ve icad ve kibriyâsından daha büyük, daha güzel, daha yüksektir demektir.” (Sözler, s. 840)